

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN ELMİ SİSTEMİ ƏSASINDA MİLLİ MƏQAM TƏFƏKKÜRÜNÜN İNKİŞAF PROQRAMI

F.Bədəlbəyli və T.Seyidovun proqramının Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən
birinci nəşrinin çapdan çıxmasının onilliyinə ithaf edilir

*“Bizim gənc nəslimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır.
Yalnız bu halda Azərbaycan əbədi müstəqillik yolu ilə gedə bilər.
Buna nail olmaq üçün, əlbəttə ki, əsas amil bizim mədəniyyətimizdir,
incəsənətimizdir, ədəbiyyatımız, ana dilimizdir, milli təfəkkürümüzdür”.*
İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2019-cu ilin fevral ayında Prezident Mükafatına layiq görülmüş gənc istedadlara ünvanlanmış bu sözləri, onların elm və incəsənətin bütün sahələr üzrə uğur qazanmalarında əsas nəsihət olmuşdur. Həqiqətən də şəxsiyyətin milli özünüdərkli, ilk növbədə, öz milli mədəniyyətinə mənsubluq hissi ilə formalaşır. Milli təfəkkürün inkişafında isə musiqinin rolu xüsusilə böyükdür.

Bu səbəbdən də bizim qarşımızda musiqi təhsilini sistemləşdirmək kimi məsələ durmuşdur ki, bunun sayəsində gənc musiqiçilər təkcə dünya musiqi klassiklərinin

deyil, həm də milli xalq musiqi yaradıcılığı, Azərbaycan bəstəkarlarının milli məqamlara əsaslanan musiqisi ilə təmasda olmaq imkanı əldə etsinlər.

Bu iş prosesində 2012-ci ildə ibtidai və orta ixtisas musiqi təhsili sisteminə milli musiqiçi kadrlarının hazırlanmasına yönəlmiş “Üzeyir Hacıbəylinin elmi sistemi əsasında milli lad təfəkkürün inkişafı Proqramı”nın xüsusi rolu vardır. Layihənin müəllifləri Bakı Musiqi Akademiyasının (BMA) rektoru Fərhad Bədəlbəyli və BMA-nın məktəb-studiyasının direktoru Tərlan Seyidovdur.

Bir sıra ixtisas fənlərinin kursuna əlavə olaraq təqdim olunan bu proqram Bakı Musiqi Akademiyasının məktəb-studiyasının elmi-eksperimental bazasında işlənmişdir və gənc nəslin milli musiqi gen yaddaşının dirçəldilməsi və aktivləşdirilməsi yolunda aparılan işlərin nəticəsi olmuşdur. Proqram ölkənin musiqi təhsilində islahatların aparılması işinin tərkib hissəsinə çevrilib.

Yeni layihənin ərəsəyə gəlməsinin tarixçəsi var. Məlumdur ki, bizə sovet dövründən etibarlı sayılan musiqi təhsil sistemi miras qalmışdır. Lakin bu sistemdə hər şeydən əvvəl musiqi təhsilinin bütün səviyyələri – ibtidai, orta və ali təhsildə ənənəvi milli musiqi komponentinə kifayət qədər diqqət yetirilməmişdir. Halbuki, artıq 1945-ci ildə, Üzeyir Hacıbəylinin vəfatından üç il əvvəl, onun, pianoçu Kövkeb xanım Səfərəliyevanın redaktorluğu ilə “Azərbaycan xalq

musiqisinin əsasları” adlı elmi əsəri nəşr edilmişdir. Bu əsər mahiyyətə risaləyə çevrilərək bütün ixtisas və yaş kateqoriyalarına aid musiqçilərə xalq yaradıcılığının “əlifbasını” dərk etməkdə geniş imkanlar yaratmış, milli məqam tərakkürünün inkişafına güclü stimül vermişdir.

Dahi klassik Üzeyir Hacıbəylinin anadan olmasının 125 illiyi münasibətilə BMA tərəfindən “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” fundamental elmi əsəri ilk dəfə latın dilində işıq üzü görmüş oldu. Üzeyir bəyin kitabının daha yaxşı qavranılması üçün bu nəşrdə Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarının dərinədən öyrənilməsinə töhfə verən metodik tövsiyələr yer alıb.

Fərhad Bədəlbəylinin rəhbərliyi ilə bu layihənin həyata keçirilməsində Tariyel Məmmədov (elmi redaktor), Ramiz Zöhrabov (elmi məsləhətçi) və Cəmilə Həsənova (redaktor və metodiki tövsiyələrin tərtibçisi) iştirak ediblər.

Elə həmin 2010-cu ildə BMA-nın məktəb-studiyası tərəfindən musiqi məktəbi və kollec tələbələri üçün Üzeyir Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” əsərinin adaptasiya olunmuş nəşri (tər. Tərhan Seyidov) hazırlanıb çap edilmişdir.

Üzeyir Hacıbəylinin elmi əsərinin bu iki nəşri (birincisi bütöv halda, ikincisi isə adaptasiya olunmuş) təqdim olunan “Üzeyir Hacıbəylinin elmi sistemi əsasında milli lad tərakkürünün inkişafı Proqramı”nın hazırlanması üçün əsas olmuşdur.

Bu proqram məqam sisteminin tədricən öyrənilməsini nəzərdə tutur. 1-4-cü siniflərdə uşaqlar solfecio dərslərində oxuyur və öz alətlərində yeddi əsas məqamın tam kadanslarını və səsdüzümlərini ifa edirlər. 5-7-ci siniflərdə bura yarım kadanslar və əsas məqamların ilk bölməsi – mayə əlavə olunur. 8-11-ci siniflərdə və musiqi kolleclərinin 1-4-cü kurslarında tələbələr öz alətlərində məqamların bütün bölmələrini oxuyur və ifa edirlər.

Proqram bir neçə il məktəb-studiyada işlənmiş və BMA-nın Elmi Şurası tərəfindən nəzərdən keçirilmiş və təsdiq edilmişdir. Bu proqram “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”, “Solfecio”, “İmprovizasiya və bəstəkarlıq”, “Xor sinfi”, “İxtisas aləti”, “Ümumi fortepiano” fənlərinin kurslarına əlavədir.

2013-cü ildə Proqramın nəşrindən bir il sonra BMA-nın Böyük zalında Bəstəkarlar İttifaqının katibi, Əməkdar incəsənət xadimi Zəmfira Qafarova, BMA-nın professorları – Xalq artisti Ramiz Quliyev, Əməkdar incəsənət xadimi İmrüz Əfəndiyeva, Pedaqoji Universitetin kafedra müdiri Minarə Dadaşova və Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin kafedra müdiri Kamilə Dadaşzadənin iştirakı ilə elmi əsərin müzakirəsi baş tutmuşdur. Onlar öz çıxışlarında proqramın musiqi məktəblərinin və kolleclərinin ifaçılıq və nəzəri fənlər kurslarına geniş şəkildə daxil edilməsinin yüksək əhəmiyyətini və zəruriliyini qeyd etdilər.

Təqdimat “Azərbaycan ladlarını Üzeyir Hacıbəyli sistemi ilə təhlil və ifa edirik” adlı səhnələşdirilmiş tamaşa ilə müşayiət olunurdu. Məktəb-studiyanın şagirdləri milli geyimdə xalq rəqləri ilə çıxış etmiş, şeirlər söyləmiş, yeddi əsas ladda müxtəlif alətlərdə Azərbaycan xalq musiqisindən nümunələr oxumuş və ifa etmişdilər.

Məktəb-studiya tərəfindən hazırlanmış və 2015-ci ildə “Təhsil” nəşriyyatında çapdan çıxmış “Azərbaycan ladlarının öyrənilməsinə dair ikicildli müntəxəbat” (tərtib edənlər: Tərən Seyidov, Cəmilə Həsənova, Leyla Zöhrabova və Aytən İbrahimova) Proqramın mənimsənilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Burada ilk dəfə olaraq Azərbaycan xalq musiqisindən (1-ci cild) və Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən (2-ci cild) seçilmiş nümunələr yeddi əsas məqam əsasında (Rast, Şur, Segah, Şüştər, Çahargah, Bayatı-Şiraz, Hümayun) hər biri müvafiq bölmədə məqam mənsubiyyətinə görə sistemləşdirilmiş və yerləşdirilmişdir.

Bütün musiqi nömrələri öz tonallıqlarına uyğun olaraq, İminə Əliyevaya məxsus olan eşitmə üsulu ilə yadda qalan səciyyəvi məqam modellərindən başlayır. O, həmçinin “Azərbaycan ladlarının öyrənilməsi və lad-intonasiya eşitmə qabiliyyətinin inkişafı üzrə praktiki vəsait” nəşr etdirmişdir. Məktəb-studiya tərəfindən hazırlanmış Lalə Dadaşovanın “Solfecio” (“Təhsil”, 2015) adlı universal dərs vəsaiti də Azərbaycan xalq və bəstəkar musiqisinin nümunələri ilə zəngindir. Həmin dərslikdə də məqamların öyrənilmə ardıcılığı ondan əvvəl dərc olunmuş Proqrama uyğundur.

Bu Proqram ölkənin musiqi təhsili sisteminə məktəb-studiya tərəfindən həyata keçirilmiş müxtəlif tədbirlər vasitəsi ilə tətbiq olunmuşdur. Həmin tədbirlər sırasına ümummillə lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 91-ci ildönümünə həsr olunmuş elmi-tədqiqat konfransı, “Gənc musiqiçilərin təhsilində məktəb-studiyanın innovativ üsulları” konfrans-təqdimatı, Qara Qarayevin yaradıcılığına (2016), Cövdət Hacıyevin (2017) və Qara Qarayevin (2018) 100-illik yubileylərinə həsr olunmuş “Gənc musiqiçilər təhlil və ifa edir” Respublika elmi və ifaçılıq müsabiqələri, “Akademik, xalq və caz musiqisi” Respublika və Beynəlxalq festivalları (2018 və 2020), “Soltan Hacıbəyov – 100, İsmayıl Hacıbəyov – 70” gənc musiqiçilərin Respublika festivalı (2019) aiddir.

Proqramın dərcindən sonra təhsil müəssisələrində lad sisteminin tədrisinə nəzər yetirsək, müsbət amil kimi əminliklə qeyd etmək olar ki, hazırda uşaqlarımız musiqi təhsilinin ilk addımlarından solfecio və ixtisas dərslərində Avropa lad sistemi ilə yanaşı, dahi Üzeyir Hacıbəylinin elmi sisteminə uyğun Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını öyrənir, məktəb-studiyanın təşkil etdiyi respublika və beynəlxalq festival və müsabiqələrdə qazandıqları biliklərini nümayiş etdirirlər.

Tərən SEYİDOV,
Əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq doktoru, professor,
BMA-nın məktəb-studiyasının direktoru